

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора

Гусєвої Влади Олександрівни

на дисертаційну роботу Чернецької Олени Василівни

на тему «Кримінальні процесуальні та криміналістичні засади розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дослідження

Актуальність дослідження кримінальних процесуальних і криміналістичних засад розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку зумовлена сучасними викликами, пов'язаними зі збройною агресією російської федерації проти України. Масштабність і системність учинених кримінальних правопорушень поставили перед органами кримінальної юстиції принципово нові завдання щодо їх своєчасного документування, ефективного розслідування, належного доказування та забезпечення притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Специфіка таких кримінальних правопорушень визначається їх масовим і нерідко системним характером, значною територіальною поширеністю, множинністю потерпілих та епізодів, складністю встановлення безпосередніх виконавців, командирів та інших причетних осіб. Розслідування часто здійснюється в умовах активних бойових дій або після деокупації територій, коли слідова картина зазнала істотних змін, а частина доказів була знищена чи втрачена. Значна кількість підозрюваних при цьому перебуває на тимчасово окупованих територіях або за межами України.

За таких обставин особливого значення набуває вдосконалення кримінальних процесуальних механізмів розслідування. Актуальними

залишаються питання визначення обставин, що підлягають доказуванню, проведення процесуальних дій в умовах воєнного стану, забезпечення належності та допустимості доказів, застосування спеціального досудового розслідування, забезпечення права на захист, а також організації міжнародного співробітництва та взаємодії з міжнародними інституціями.

Не менш важливим є організаційно-тактичний аспект досліджуваної проблематики. Особливі умови вчинення та розслідування таких кримінальних правопорушень потребують удосконалення їх криміналістичної характеристики, типізації слідчих ситуацій, визначення основних напрямів та алгоритмів розслідування, тактики проведення слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань та організації взаємодії між слідчими, прокурорами, експертами, криміналістами, військовими фахівцями та іншими суб'єктами.

Окремої уваги потребує використання цифрової інформації, значення якої під час розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії у доказуванні істотно зросло. Фото- та відеоматеріали, супутникові знімки, інформація із соціальних мереж і відкритих джерел, дані мобільних пристроїв та інші цифрові сліди дозволяють встановлювати обставини подій, ідентифікувати причетних осіб та підтверджувати їх зв'язок із конкретними військовими формуваннями. Водночас використання таких відомостей потребує належного процесуального оформлення, перевірки автентичності, забезпечення цілісності та дотримання вимог щодо допустимості доказів.

Отже, необхідність дослідження кримінальних процесуальних та криміналістичних засад розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку обумовлена потребою вдосконалення кримінального процесуального законодавства та формування науково обґрунтованих, практично орієнтованих рекомендацій щодо організації й методики їх розслідування. Результати такого дослідження мають сприяти підвищенню ефективності діяльності органів досудового розслідування і прокуратури, забезпеченню належного доказування та

реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності за вчинення відповідних кримінальних правопорушень.

На підставі вищевказаного тема дисертаційної роботи Чернецької Олени Василівни «Кримінальні процесуальні та криміналістичні засади розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» є актуальною, а власне дослідження – вкрай необхідним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023); Стратегії забезпечення права кожного на справедливий суд та функціонування системи правосуддя в Україні на 2024–2028 роки (Указ Президента України від 11 червня 2024 року № 361/2024); Стратегії зовнішньополітичної діяльності України (Указ Президента України від 26 серпня 2021 року № 448/2021), а також положень Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (схвалена резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 76/181 від 16 грудня 2021 року). Робота відповідає Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки України на 2022–2026 роки (наказ Міністерства освіти і науки України від 03 лютого 2022 року № 109). Роботу виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри кримінального права та процесу Державного податкового університету «Розслідування кримінальних правопорушень (кримінальні процесуальні та криміналістичні аспекти)» (державний реєстраційний № 0121U113579).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Державного податкового університету від 09 квітня 2026 року (протокол № 14).

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації, їх новизна

У дисертаційній роботі сформульовано та обґрунтовано сукупність положень, які характеризуються науковою новизною і свідчать про особистий внесок авторки у розвиток кримінальної процесуальної науки, який полягає у розробці нових та удосконаленні існуючих підходів та положень щодо розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Метою дисертаційної роботи є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексної наукової проблеми щодо формування теоретико-прикладних кримінальних процесуальних і криміналістичних засад розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення законодавства та відповідної правозастосовної практики.

Зміст та спрямування сформульованих наукових завдань структурно та логічно узгоджені, їх кількість є достатньою для розкриття обраної теми та досягнення поставленої мети. Ознайомлення з дисертаційною роботою дає підстави стверджувати, що мету дослідження досягнуто, а поставлені завдання розв'язані в повному обсязі.

Наукові положення, висновки та рекомендації представлені авторкою в дисертації є достовірними та обґрунтованими, базуються на значному спектрі застосованих в процесі дослідження загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Найбільш цінними з них є:

– розроблено наукові основи комплексної методики розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що ґрунтуються на поєднанні кримінально-правових (відповідно до положень розділу XX Особливої частини Кримінального

кодексу (далі – КК) України), міжнародно-правових (вид збройного конфлікту; статус потерпілих і правопорушників; зв'язок діяння зі збройним конфліктом; системність або широкомасштабність протиправних дій) і криміналістично значущих (механізм кримінально протиправної діяльності; джерела доказової інформації; слідова картина; особа правопорушника та його місце в системі військового підпорядкування; територіальні й безпекові умови документування) критеріїв, взаємозв'язок яких визначає структуру методики, зміст предмета доказування, типові слідчі ситуації, напрями планування та особливості проведення слідчих (розшукових) й інших процесуальних дій на підконтрольних і деокупованих територіях, тимчасово окупованих територіях та в районах ведення бойових дій;

– встановлено, що предмет доказування в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, який поряд з обставинами, передбаченими ст. 91 КПК України, охоплює обставини: існування та характер збройного конфлікту; зв'язок конкретного діяння зі збройним конфліктом; статус потерпілих і правопорушників; системний або широкомасштабний характер протиправних дій; взаємозв'язок між окремими епізодами; структуру командування, характер підпорядкування та роль особи в реалізації спільного кримінально протиправного плану, що забезпечує узгодження національного процесу доказування з вимогами міжнародного кримінального та міжнародного гуманітарного права;

– на основі диференціації завдань кримінального провадження систематизовані типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування за сукупністю взаємопов'язаних критеріїв (джерело й обсяг первинної інформації; територіальне розташування та можливість доступу до місця події; стан збереження слідової картини; наявність відомостей про особу правопорушника й місце її перебування; безпекова обстановка; місцезнаходження потерпілих і свідків; наявність міжнародного елемента) та розроблено відповідні алгоритми дій слідчого й прокурора, що визначають

зміст криміналістичних версій, тактичні завдання, послідовність першочергових процесуальних дій, напрями використання спеціальних знань, цифрових технологій і механізмів міжнародного співробітництва;

– сформовано кримінальну процесуальну модель роботи із сучасними джерелами доказової інформації, яка охоплює їх класифікацію на традиційні процесуальні, цифрові, відкриті (OSINT) та міжнародні; порядок виявлення, фіксації, вилучення або копіювання, збереження, перевірки автентичності та процесуального використання; фіксацію технічних характеристик електронних файлів і застосування хеш-ідентифікаторів; документування безперервності збереження цифрової інформації; забезпечення можливості перевірки її допустимості стороною захисту, а також систему спеціальних критеріїв оцінки, до яких віднесено простежуваність походження, верифікованість, контекстуальну узгодженість, цифрову цілісність, відтворюваність результатів перевірки та процесуальну інтегрованість;

– розроблено проєкт Інструкції з організації взаємодії правоохоронних органів та інших суб'єктів під час документування й розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку на деокупованих територіях і в районах ведення бойових дій, у якому визначено принципи, суб'єктний склад, функції та алгоритми координації діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, оперативних підрозділів, військових формувань, органів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, експертних установ та інших суб'єктів; порядок проведення першочергових слідчих (розшукових) дій, обміну доказовою інформацією, залучення спеціалістів, передачі речових і цифрових доказів, забезпечення безперервності їх збереження та взаємодії з міжнародними судовими установами, організаціями й спільними слідчими групами;

– обґрунтовано способи імплементації положень Люблянсько-Гаазької конвенції про міжнародне співробітництво під час розслідування та переслідування злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних

злочинів та інших міжнародних злочинів до кримінального й кримінального процесуального законодавства України, що передбачає нормативне закріплення універсальної юрисдикції на підставі присутності особи; реалізацію принципу *aut dedere aut judicare* («видати або судити»); розширення механізмів міжнародної правової допомоги та діяльності спільних слідчих груп; посилення процесуальних гарантій потерпілих і механізмів відшкодування заподіяної їм шкоди; врегулювання конкуренції прохань Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) та запитів іноземних держав, а також уточнення підстав відмови у виконанні прохань МКС відповідно до Римського статуту;

– удосконалено наукові підходи до класифікації кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку за рахунок їхнього розподілу: за особливостями механізму кримінально протиправної діяльності – на управлінські, бойові, системні й організаційно-забезпечувальні; за характером джерел доказової інформації – на кримінальні правопорушення з переважанням документальних, матеріально-фіксованих, цифрових доказів і зі змішаним типом доказування, що створює підґрунтя для диференціації відповідних програм розслідування, визначення типових слідчих ситуацій та вибору оптимального комплексу процесуальних і криміналістичних засобів;

– удосконалено характеристику особи правопорушника з урахуванням його належності до військових формувань держави-агресора, місця в структурі військового або іншого організаційного підпорядкування, характеру виконуваних функцій, фактичних повноважень, ролі в підготовці та реалізації кримінально протиправного плану, а також зв'язку між наказами, діями підпорядкованих осіб і наслідками вчиненого діяння;

– удосконалено систему планування досудового розслідування як засобу подолання інформаційної невизначеності в умовах воєнного стану через установлення залежності між конкретною слідчою ситуацією, змістом криміналістичних версій, тактичними завданнями, послідовністю слідчих

(розшукових) та інших процесуальних дій, формами залучення спеціалістів, використанням цифрових технологій і міжнародних механізмів отримання доказової інформації;

– виокремлено організаційно-тактичні засади огляду місця події залежно від виду об'єкта та характеру наслідків кримінального правопорушення (місця ракетних, артилерійських і авіаційних ударів; руйнування об'єктів цивільної та критичної інфраструктури; масових убивств, катувань, незаконного утримання цивільних осіб і масових поховань), площі території, стану слідової картини та рівня безпекових ризиків із комплексним використанням фото- й відеофіксації, безпілотних авіаційних систем, аерофотозйомки, супутникових даних, тривимірного моделювання, геоінформаційних систем і геопросторової прив'язки.

Одержані результати мають значну теоретичну цінність та практичне значення; їх наукова новизна вирізняється вагомими здобутками отриманими вперше, а також розвиненими та удосконаленими положеннями. Отримані наукові результати мають вагоме значення для покращення ефективності розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Достовірність одержаних результатів

Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені авторкою в дисертаційній роботі, мають високий рівень обґрунтованості. Дослідження здійснене авторкою відповідно до теми роботи та поставленої мети. Ознайомлення зі змістом дисертації надає можливість зробити висновок, що поставлена мета досягнута, чому сприяв правильний вибір об'єкта дослідження та проведене поглиблене дослідження значного обсягу теоретичних даних. Достовірність та об'єктивність одержаних результатів, висновків та рекомендацій автора підтверджуються логічною завершеністю виконаної роботи, апробацією її результатів на міжнародних науково-

практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях, а також довідками про впровадження результатів дослідження, зокрема й в освітній процес Державного податкового університету.

Значення результатів для науки та практики

Наукове значення отриманих Чернецькою О.В. результатів у процесі підготовки дисертаційної роботи на тему «Кримінальні процесуальні та криміналістичні засади розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» полягає у формуванні теоретико-прикладних кримінальних процесуальних і криміналістичних засад розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані в дисертації положення впроваджені й можуть бути використані в:

– *науково-дослідній роботі* – для подальших наукових досліджень проблем кримінальних процесуальних і криміналістичних засад розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (акти впровадження Державного податкового університету від 19 травня 2026 року та Національної академії внутрішніх справ від 24 грудня 2024 року);

– *законотворчій діяльності* – під час підготовки змін до чинного законодавства України щодо розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (довідка Комітету Верховної Ради України з питань правоохоронної діяльності від 29 квітня 2026 року № 147д9/9-07);

– *практичній діяльності* – як рекомендації під час практичної діяльності органів досудового розслідування, прокуратури, судів, адвокатів, а також у

процесі проведення занять щодо підвищення кваліфікації (довідка Адвокатського об'єднання «ЮС ФОРТІС» від 25 березня 2026 року № 25/03-7);

– освітньому процесі – для проведення різних форм занять зі здобувачами вищої освіти денної та заочної форм навчання за такими навчальними дисциплінами: «Судові та правоохоронні органи», «Кримінальне процесуальне право України», «Криміналістика» (акти впровадження Державного податкового університету від 17 лютого 2026 року та Національної академії внутрішніх справ від 24 грудня 2024 року).

Повнота висвітлених наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Основні положення дисертації відображено у 39 публікаціях, з яких 3 статті – у виданнях, які проіндексовані у базах даних Scopus; 4 статті – у наукових періодичних виданнях інших держав; 17 статей – у наукових фахових виданнях України, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України; 9 тез доповідей науково-практичних конференцій і круглих столів та 6 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Основні результати дослідження оприлюднені до захисту дисертації, публікації розкривають зміст представленої дисертації та свідчать про самостійність одержаних результатів наукового дослідження.

Академічна доброчесність авторки

У дисертації факти академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації відсутні, що свідчить про академічну доброчесність авторки.

Дискусійні положення та зауваження до змісту та оформлення дисертації

В цілому високо оцінюючи результати виконаного О. В. Чернецькою дослідження, необхідно відзначити окремі спірні аспекти роботи, що вимагають уточнення в ході наукової дискусії:

1. Потребує додаткової аргументації авторське положення щодо комплексної методики розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Авторка відносить до її основи одночасно кримінально-правові, міжнародно-правові та криміналістично значущі критерії та пов'язує їх із предметом доказування, типовими слідчими ситуаціями, плануванням і проведенням процесуальних дій. Водночас дискусійним залишається питання про межі такої комплексної методики та співвідношення її загальних положень з окремими методиками розслідування різних кримінальних правопорушень, передбачених розділом XX Особливої частини КК України. З огляду на істотну відмінність механізмів їх учинення доцільно було б чіткіше визначити, які елементи запропонованої методики мають універсальний характер, а які повинні диференціюватися залежно від конкретного виду кримінального правопорушення.

2. Дискусійним видається запропонований підхід до криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Авторка пропонує поділяти їх, зокрема, за механізмом кримінально протиправної діяльності на управлінські, бойові, системні та організаційно-забезпечувальні, а за специфікою доказування – на правопорушення з переважанням документальної, матеріально-фіксованої чи цифрової інформації та зі змішаним типом доказування. Така класифікація має прикладне значення, однак потребує чіткішого визначення критеріїв розмежування окремих груп. Зокрема, категорії «управлінські», «системні» та «організаційно-забезпечувальні» потенційно можуть перетинатися, що ускладнює однозначне віднесення конкретного кримінального правопорушення до певної групи.

3. Потребує більш детального обґрунтування запропонована кримінальна процесуальна модель роботи із цифровими та відкритими

джерелами доказової інформації. У роботі значна увага приділена цифровій інформації, OSINT, супутниковим даним, питанням автентичності, цілісності та процесуального використання відповідної інформації. Авторка справедливо визначає цей напрям як одну з недостатньо розроблених проблем сучасного розслідування. Водночас доцільно було б чіткіше розмежувати процесуальний статус інформації, самостійно отриманої органами досудового розслідування з відкритих джерел, інформації, переданої міжнародними організаціями, та матеріалів, зібраних неурядовими організаціями й іншими суб'єктами. Особливої уваги потребує питання критеріїв допустимості таких відомостей у кримінальному провадженні.

4. Окремої дискусії потребують пропозиції авторки щодо первинного документування кримінальних правопорушень військовослужбовцями у випадках, коли через бойові дії, мінну небезпеку, окупацію чи інші обставини своєчасне прибуття уповноважених суб'єктів досудового розслідування неможливе. Практична необхідність такого механізму не викликає заперечень, однак потребують додаткового пояснення процесуальний статус отриманих матеріалів, межі повноважень військовослужбовців, вимоги до способів і технічних засобів фіксації, порядок передачі відповідної інформації слідчому або прокурору та гарантії збереження її автентичності й цілісності. Без належної нормативної регламентації це може породжувати проблеми під час подальшої оцінки допустимості відповідних доказів.

5. Потребує додаткового пояснення репрезентативність сформованої емпіричної бази дослідження. У роботі зазначено про узагальнення 440 кримінальних проваджень та результати опитування 250 респондентів, серед яких названо 145 слідчих Національної поліції України і СБУ, 60 прокурорів та 15 детективів. По-перше, наведені категорії респондентів у сумі становлять 220 осіб, а не заявлені 250, що потребує технічного уточнення. По-друге, для оцінки репрезентативності результатів доцільно конкретизувати територіальні й часові межі вивчення кримінальних проваджень та проведення опитування, критерії формування вибірки, а також структуру респондентів

залежно від їхнього практичного досвіду розслідування саме цієї категорії кримінальних правопорушень.

6. Певного уточнення потребує твердження про перший в Україні комплексний монографічний характер проведеного дослідження. У рефераті зазначено, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням, присвяченим формуванню теоретико-прикладних кримінальних процесуальних і криміналістичних засад розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень. Водночас сама авторка констатує наявність значного масиву наукових праць із кримінально-правових, міжнародно-правових, кримінологічних та окремих кримінальних процесуальних і криміналістичних аспектів цієї проблематики. Тому для підтвердження заявленого рівня новизни доцільно чіткіше окреслити критерії, за якими попередні монографічні та дисертаційні дослідження відмежовуються від запропонованої авторкою концепції, та конкретизувати, у чому саме полягає її принципова відмінність від уже сформованих наукових підходів.

Втім, зазначені зауваження не знижують загальний високий рівень проведеного дослідження та можуть бути обговорені в процесі дискусії під час захисту.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Чернецької Олени Василівни на тему «Кримінальні процесуальні та криміналістичні засади розслідування кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» відповідає вимогам пунктів 7-9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року №1197 із відповідними змінами, а саме: є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати щодо розслідування кримінальних

правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що розв'язують конкретну наукову проблему, а її авторка – Чернецька Олена Василівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри криміналістики
та судової експертології
навчально-наукового інституту №1
Харківського національного університету
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

Влада ГУСЄВА